

KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISH CHORA TADBIRLARI

Soxibov Salohiddin Anvar o'g'li

Farg'ona davlat universiteti tayanch doktoranti

e-mail: Soxibovfardu@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7964340>

Annotatsiya. Ushbu maqolada korrupsiyaga qarshi kurash samaradorligini oshirish chora-tadbirlari, qonunchilik asoslari va mexanizmlari tahlil qilingan. Shuningdek, korrupsion munosabatlarning yuzaga kelish sabablari va ijtimoiy-falsafiy jihatlari tadqiq etilgan.

Kalit so'zlar: fuqarolik jamiyati, jamoatchilik nazorati, monitoring, korrupsiya, korrupsiyaon munosabatlar, davlat, qonun, poraxo'rlik, vijdon, halollik, xalqaro standartlar.

MEASURES TO FIGHT AGAINST CORRUPTION

Abstract. This article analyzes the measures to increase the effectiveness of the fight against corruption, legal bases and mechanisms. Also, the reasons for the emergence of corrupt relations and socio-philosophical aspects have been researched.

Key words: civil society, public control, monitoring, corruption, corrupt relations, state, law, bribery, conscience, honesty, international standards.

МЕРЫ ПО БОРЬБЕ С КОРРУПЦИЕЙ

Аннотация. В данной статье анализируются меры по повышению эффективности борьбы с коррупцией, правовые основы и механизмы. Также исследуются причины возникновения коррупционных отношений и социально-философские аспекты.

Ключевые слова: гражданское общество, общественный контроль, мониторинг, коррупция, коррупционные отношения, государство, закон, взяточничество, совесть, честность, международные стандарты.

Mamlakatimizda shiddatli ravishda xalq va jamiyat manfaatlarini hisobga olgan holda amalga oshirilayotgan islohotlar talablariga muvofiq ijtimoiy-iqtisodiy hayotning o'zgarib boruvchi sharoitlariga insonlarni va ayniqsa yoshlarni tayyorlash, ularning kasbiy bilimlarini muntazam ravishda oshirib borishni yo'lga qo'yish, tadbirkorlik-tashabbuskorligini qo'llab-quvvatlash, ularning tadbirkor sifatida iqtisodiy-ijtimoiy nuqtai-nazarini ishlab chiqishga qaratilgan bilimlarini muntazam ravishda oshirib borish, kelajak rejalarni amalga oshirishga qaratilgan biznes loyihalariga innovatsion loyihalarni joriy qilishni nazarda tutgan bilimlarini yuksaltirish o'z navbatida ularning ijtimoiy manfaatlarini, ehtiyojlarini, kelajakdagi istiqbollari belgilab olish va ro'yobga chiqarish bugungi kunda shiddatli ravishda amalga oshirilayotgan islohotlarning talabidir.

Bizga ma'lumki, korrupsiya jamiyatni rivojlanishiga qarshi qaratilgan harakat sifatida har qanday jamiyat va davlatda ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni keltirib chiqaradi hamda ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni chuqurlashtirishga sabab bo'ladigan omil sifatida baholanadi. Ko'pchilik ekspertlar tomonidan jamiyatda korrupsiya murakkab ijtimoiy hodisa sifatida namoyon bo'lib, unga qarshi kurashish uchun alohida choralarni qo'llash samarali hisoblanmasligi qayd etilgan. Korrupsiyaga qarshi kurashishga qaratilgan faoliyat kompleks-majmuaviy tarzda muntazam ravishda izchil amalga oshirilishi yaxshi natija berishi mumkin.

Har bir davlat korrupsiyaga qarshi kurashish faoliyatining maqsadi va obyekt sifatida alohida olingan korrupsionerga emas, balki ushbu xatti-harakatlarni amalga oshirishga sharoit yaratib beruvchi holatlarni bartaraf qilish va profilaktik oldini olish choralari namoyon bo'ladi. Korrupsiyaga qarshi kurashish ishlarini tashkil etishda quyidagi-larni inobatga olish lozim deb hisoblaymiz:

har bir sohada korrupsiyaga qarshi kurashishda qonun hujjat-larini zamon va islohotlar talablari darajasida takomillashtirish;

aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish, jamiyat a'zolari bo'lgan fuqarolarimiz ongida korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni muntazam ravishda shakllantirib borish;

davlat va jamiyat hayotining barcha sohalarida korrupsiyaning oldini olishga qaratilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqish va hayotga izchil tadbir qilish;

korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarni o'z vaqtida aniqlash, ularga barham berish va oqibatlarini keng jamoatchilikka tushuntirish, korrupsiyaga imkon bergan sabablar va shart-sharoitlarni bartaraf etish;

korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida tashkiliy choralarni ilmiy va amaliy jihatdan asoslangan holda tashkil etish, ilmiy tadqiqotlar o'tkazish va bu sohada xalqaro hamkorlikni izchil yo'lga qo'yish.

Har qanday davlatda korrupsiyaning rivojlanishi davlatning ichki va tashqi siyosatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi, natijada jamiyat a'zolarini mazkur davlatning organlariga bo'lgan ishonchiga putur yetkazishga olib keladi.

"Jinoyat qonunchiligini yanada takomillashtirish va liberallashtirish bo'yicha ishlarni davom ettirish lozim. Nega deganda, Jinoyat va Jinoyat-protsessual kodekslar qariyb 25 yil oldin qabul qilingan. O'tgan davrda jamiyatdagi munosabatlar, odamlarning yashash tarzi, ongi dunyoqarashi o'zgardi. Shu sababli bu kodekslar bugungi kun talablariga javob bermay qoldi. Ma'lumki, qonunchilikda jazoni og'irlashtirish yoki yengillashtirishga oid moddalar bor. Lekin ular tergovchi yoki sud'yaning ixtiyoriga, ya'ni inson omiliga to'liq bog'liq bo'lib qolmasligi kerak. Aks holda biz uchun muqaddas bo'lgan adolat mezoni buziladi. Shuning uchun jinoyat va jinoyat protsessual qonunchilikni tubdan qayta ko'rish zarur"[1].

Jinoyat va Jinoyat protsessual kodekslarini rivojlangan davlatlar tajribasini o'rganish, xalqaro ekspertlarni jalb qilish hamda bugungi kunda shiddatli ravishda amalga oshirilayotgan islohotlarni talablariga muvofiq Jinoyat va Jinoyat protsessual kodekslar loyihasi norma ijodkorligi asosida ishlab chiqish jamiyatda jinoyatlarni shu jumladan korrupsion jinoyatlarni oldini olishga qaratilgan normalarni mustahkamlash jamiyatda jinoyatlarni hamda korrupsion jinoyatlarni oldini olinishiga xizmat qiladi.

Hozirgi glabollashuv davrida yoki jarayonida korrupsiya muammosi jahonning deyarli har bir mamlakatida mavjudligini ko'rish mumkin. Ammo bu - barcha davlatlarda ham korrupsiya bir xil degan ma'noni anglatmaydi. Ekspertlarning xulosasiga ko'ra, korrupsiyaning vujudga kelish sabablari turli mamlakatlarda turli xil bo'lib, tarixiy rivojlanish bosqichi hamda ijtimoiy-iqtisodiy muammolarning mavjudligi hamda taraqqiyot darajasi bilan belgilanadi.

Davlat hokimiyati organlarining korrupsiyaning zararli ta'siridan saqlash zaruriyati AQSH hukumatini korrupsiyaga qarshi kurashni XIX asrdayoq davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilashga olib kelgan.

1978 yilda AQSH Kongressi “Hukumatdagi axloq to‘g‘risida”gi qonunni qabul qilgan. Ushbu Qonunning vazifasi davlat amaldorlari va muassasalari haloliligini saqlash hamda bunga imkoniyat yaratishdan iborat.

Kanadaning jinoyat qonunchiligida “mansabdor shaxslarni pora evaziga og‘dirish”, “Hukumatni aldash”, “mansabdor shaxs tomonidan sodir etilgan ishonchni suiste‘mol qilish” mansabdorlik jinoyatlari hisoblanishi belgilab qo‘yilgan.

1985 yil Kanadada davlat xizmatchilarining xizmat vazifalari va shaxsiy manfaatlari o‘rtasidagi ziddiyat yuzaga kelgan holda ular amal qilishi shart bo‘lgan xulq-atvor qoidalarini o‘zida mujassam qilgan Kodeks qabul qilingan.

Kanadalik qonun ijodkorlarining fikriga ko‘ra, ushbu qonunlardan ko‘zlangan maqsad – davlat apparati va davlat xizmatchilarining halolligiga jamiyatning ishonchini oshirishga qaratilganligini qayd etishadi.

Davlat xizmati tizimida korrupsiyani oldini olish, unga qarshi kurashish va barham berish maqsadida Fransiyada XX asrning 90 yillarida saylangan barcha davlat xizmatchilari va korrupsiya ta‘siriga berilishi mumkin bo‘lgan jamoat xizmati kadrlariga o‘z mol-mulki va daromadlari haqida tegishli davlat idoralariga ma‘lumot berish majburiyatini yuklash to‘g‘risida qaror qabul qilingan.

Shuningdek, davlat apparati yuqori martabali xodimlarining daromadlari va mol-mulki haqidagi deklaratsiyalar keng miqyosda oshkor etilishini ta‘minlaydigan huquqiy va tashkiliy asoslar qonun ijodkorligi asosida yaratilgan.

Korrupsiyani oldini olishning nazariy poydevori “ta‘lim, xabardorlik va targ‘ibot” (Education, Awareness and Advocacy) tamoyillariga asoslanib, amaliy tomondan esa “samaradorlik, shaffoflik va hisobdorlik” (effectiveness, transparency, accountability) tamoyillari asosida aniq davlat siyosatini ishlab chiqishdan iborat. Bu borada davlat siyosati dunyoda (xususan, Singapurda) “one size fits all” (“barcha uchun bir xil mezon”) tamoyillari ishlab chiqilgan va o‘zining ijobiy natijasini bergan[2].

“Respublika bo‘yicha 2018 yilda 1561 nafar turli toifadagi mansabdor shaxs jinoiy javobgarlikka tortilgan. Bularning aksariyatini – 580 nafar xo‘jalik yurituvchi subyektlar rahbarlari, 257 nafari – ta‘lim sohasi, 83 nafari – sog‘liqni saqlash tizimi, qolgan qismini boshqa soha vakillari tashkil qiladi. Jinoyati fosh qilingan mansabdor shaxslarning 39 nafari respublika, qolganlari viloyat tuman-shahar miqyosidagi vazirliklar, idoralar hamda korxonalar va tashkilotlarda ishlab kelgan. Jinoiy javobgarlikka tortilgan bu xodimlarning 821 nafari o‘zganing mulkini o‘zlashtirish yoki rastrata yo‘li bilan talon-toroj qilish, 138 nafari pora olish va berish, qolganlari esa boshqa mansabdorlik jinoyatlari uchun javobgar bo‘lgan”[3]. Mazkur tahliliy materillardan ham ko‘rinib turibdiki, keyingi ikki yilda mamlakatimizda korrupsiyani oldini olish va korrupsiyaga qarshi kurashish ishlari davlatning vakolatli organlari tomonidan izchil ravishda amalga oshirilayotganligini ko‘rsatadi.

Mamlakatimizda Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev rahnomaligida amalga oshirilayotgan islohotlarning ustuvor vazifalaridan biri korrupsiyaga qarshi tizimli ravishda kurashish davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Korrupsiyaga qarshi kurashishning huquqiy asoslari, tashkiliy tuzilmasi va amalga oshirish strategiyasi xalqaro huquqiy talablar asosida belgilandi. Bu borada O‘zbekiston Respublikasi Birlashgan Millatlar Tashkilotining Korrupsiyaga qarshi konvensiyasiga (Nyu-York, 2003 yil 31 oktabr) qo‘shilishi jamiyat taraqqiyotini amalga

oshirishning milliy mexanizmi sifatida “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi Qonun, Prezidentning “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi qonunining qoidalarini amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-2752-son qarori qabul qilindi.

O‘zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashish sohasining samaradorligini ta‘minlashda quyidagilarni e‘tiborga olish maqsadga muvofiq hisoblanadi:

birinchidan – korrupsiyaga qarshi kurashning samaradorligiga erishish modeli ishlab chiqilib, korrupsiyaga qarshi kurashishning aniq huquqiy mexanizmi, samarali institutsional tuzilmasi, moliyaviy va mehnat resurslari bilan doimiy ta‘minlab turilishi, muntazam monitoring faoliyati hamda xolis va shaffof baholash tizimi aniq qonunchilikda mustahkamlanishi lozim. Amaldagi qonunchilikda korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha davlat siyosatining yuqoridagi sanab o‘tilgan huquqiy va iqtisodiy hamda ijtimoiy elementlari o‘rtasida o‘zaro hamkorlik va bir-biriga ta‘sir qilish mexanizmi yo‘lga qo‘yilmagan. Demak, korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha yaxlit kompleks tizimning uzviy ishlashini jamiyatda yo‘lga qo‘yish uning samaradorligini ta‘minlaydi;

ikkinchidan – korrupsiyaga qarshi kurashish strategiyasida innavatsion yondashuvni samarali qo‘llash. Bunda davlat organlarining fuqarolik jamiyatining barcha institutlari bilan hamjihat faol harakatini ta‘minlash, shuningdek, korrupsiyaga qarshi kurashishda milliy tuzilmalarning xalqaro tashkilotlar bilan hamkorligini yanada kuchaytirish masalalariga alohida e‘tibor berish. Bunda, O‘zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida integratsiyaga erishishga to‘sqinlik qilayotgan omillardan biri – jinoyat va jinoyat prsessual qonunchiligini korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha moddalarini mukammal ishlab chiqish hamda korrupsiyani keltirib chiqarayotgan holatlarni o‘rganish, tahlil qilish va korrupsiyani oldini olishga qaratilgan dasturlar, chor-tadbirlarni ishlab chiqish va hayotga tadbiiq qilishda aniq statistika hamda dalillarga asoslangan ma‘lumotga tayangan holda ish olib borish korrupsiyaga qarshi kurashish tizimining samaradorligini ta‘minlashga xizmat qiladi;

uchinchidan – jamiyatning ijtimoiy sohalarida xususan, tadbirkor-lik, ta‘lim, sog‘liqni saqlash jumladan, huquqni muhofaza qilish sohalarida korrupsiyaga qarshi kurashishni yanada kuchaytirish, korrupsiya bilan bog‘liq ayrim xatti-harakatlarni barham berishga qaratilgan dasturlar ijrosini barcha sohalarida ta‘minlash hamda xalqaro tajribani o‘rganish asosida xalqaro hujjatlarda nazarda tutilgan standartlarni qonunchilikda mustahkamlash yaxshi natijalarga erishish imkoniyatini yaratadi;

to‘rtinchi – korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha davlat dasturini ijrosini jamiyatda ta‘minlanishi va bu borada tizimli monitoring qilish bo‘yicha samarali huquqiy mexanizmning islohotlar talablari darajasida ishlab chiqish hamda davlat xizmatchilarining korrupsiyaga qarshi kurashish qoidalariga rioya qilish darajasining talab darajasidan pastligi, davlat organlari faoliyati ochiqligi tamoyilining amalda ta‘minlanishi, korrupsiyani oldini olishga qaratilgan qonunchilik normalarini xalqaro huquq talablari asosida takomillashtirish jamiyatda ijtimoiy adolatni o‘rnatishga xizmat qiladi.

beshinchi – korrupsiyaga qarshi kurashishning zamonaviy tendensiyalaridan kelib chiqib amalda real ishlaydigan strategiyani ishlab chiqish asosida zamonaviy tendensiyaga ko‘ra, korrupsiyaga qarshi kurashish masalan mamlakatimizda davlat xizmatlari agentligini tashkil etilganligi va xalqimizga xalqaro talablar asosida xizmat qilinayotganligi jamiyatda korrupsiyaga

qarshi kurashishining yangi bosqichini boshlab berib, fuqarolarning korrupsiyaga qarshi kurashish daxldorligini oshirishda muhim qadamlardan bo'layotganligini qayd etish va ommaviy axborot vositalarida keng yoritish;

oltinchidan – korrupsiyaga qarshi kurashish va uning oldini olish ishlarini tashkil etishda jamiyat a'zolari bo'lgan fuqarolarimizni faol ishtirokini kuchaytirish, korrupsiyaga tegishli bo'lgan ma'lumotlarni o'rganish imkoniyatini yaratish, yangi texnologiyalardan foydalangan holda korrupsiya holatlari haqida axborot berish, korrupsiyaga oid muammolarni hal qilish va bartaraf etishda jamoatchilik nazoratini ta'minlashning izchil tizimini yaratish va hayotga tadbiiq qilish;

yetinchidan, O'zbekistonda har bir sohada korrupsiyaga qarshi kurashishda sohaning xususiyatlaridan kelib chiqib yondashish, korrupsiya holatlari oldini olishga qaratilgan yangi innovatsion usullarini ishlab chiqish va qo'llash, korrupsiya holatlarini ekspertizadan o'tkazish, monitoring qilish va baholash jamiyatda korrupsiyaning oldini olishga qaratilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqish jamiyatni qonuniy rivojlanishiga xizmat qiladi.

“2019 yildan boshlab joriy etilayotgan yangi soliq konsepsiyasining eng asosiy g'oyasi soliq yukini kamaytirish, sodda va barqaror soliq tizimini qo'llashni ko'zda tutadi. Shu orqali iqtisodiyotimiz raqobatbardoshligini oshirish, tadbirkor va investorlar uchun har tomonlama qulay muhit yaratishga erishish mumkin. Afsuski, yalpi ichki mahsulotda “yashirin” iqtisodiyotning ulushi katta bo'lib, bu mamlakat rivojiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Soliq yukini kamaytirish biznes yuritish uchun yanada qulay sharoitlar yaratish “yashirin” iqtisodiyotga barham berishning yagona yo'lidir. Shuning uchun bu borada ta'sirchan choralarni nazarda tutadigan dastur ishlab chiqishimiz zarur[7]”.

“Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining (Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 1948 yil 10 dekabrda bo'lib o'tgan uchinchi sessiyasida 217A (III)- qabul qilingan) 8-moddasiga ko'ra har bir inson unga konstitutsiya yoki qonun orqali berilgan asosiy huquqlari buzilgan hollarda vakolatli milliy sudlar tomonidan bu huquqlarni samarali tiklanish huquqiga ega. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambeyasining 1985 yil 29 noyabrdagi rezolyutsiyasi bilan maqullangan “Sud organlari mustaqilligining asosiy prinsiplari” birinchi bo'limining 1-bandiga ko'ra sud organlarining mustaqilligi davlat tomonidan kafolatlanadi hamda konstitutsiya va qonunlarda mustahkamlab qo'yiladi. Barcha davlat organlari va boshqa tashkilotlar sud organlari mustaqilligiga hurmat bilan qarashlari va bunga rioya qilishlari shart”[8].

Xulosa qilganda, mamlakatimizda keyingi yillarda Davlatimiz rahbari tomonidan xalq manfaatlarini e'tiborga olingan holda amalga oshirilayotgan shiddatli islohotlarning mazmun mohiyati insonlarning ijtimoiy, iqtisodiy va ma'rifiy hamda ma'naviy, tadbirkorlik huquqlarini ro'yyobga chiqarishga qaratilganligi va ularning davlat tomonidan har tomonlama qo'llab-quvvatlanayotganligi hamda islohotlar yuqorida qayd etilgan xalqaro hujjatlarga muvofiq amalga oshirilayotganligi xalqaro ekspertlar tomonidan ijobiy baholanmoqda.

REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi).
2. “Bilimli avlod – buyuk kelajakning, tadbirkor xalq – farovon hayotning, do‘stona hamkorlik esa taraqqiyotning kafolatidir” Prezident Shavkat Mirziyoyevning O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganligining 26 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi ma’ruzasi Inson va Qonun / gazetasi. 2018 yil 8 dekabr № 48 (1148)-soni,
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga murojaatnomasi Xalq so‘zi gazetasi 2018 yil 29 dekabr №271-272 (7229-7230)-soni 1-4 betlar.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Mamlakatni demokratik yangilash jarayonida fuqarolik jamiyati institutlarining rolini tubdan oshirish chora tadbirlari to‘g‘risida”gi 2018 yil 4 maydagi Farmoni (Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi).
5. O‘zbekiston Respublikasining “Ijtimoiy sheriklik to‘g‘risida”gi Qonuni (Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi).
6. O‘zbekiston Respublikasining “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi Qonuni (Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi).
7. O‘zbekiston Respublikasining “Nodavlat notijorat tashkilotlari faoliyatining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni (Qonun hujjat-lari ma’lumotlari milliy bazasi).
8. O‘zbekiston Respublikasining “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi Qonuni (Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi).
9. Vosiljonov, A. (2022). Basic theoretical principles of corpus linguistics. *Academicia Globe: Inderscience Research*, 3(2), 1-3.
10. Vosiljonov, A. (2022). LINGVISTIK TADQIQOTLARDA KORPUS O‘RGANISH OBYEKTI SIFATIDA. *IJTIMOY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI*, 2(11), 176-182.
11. Vosiljonov, A. (2022). PRAGMALINGVISTIKA VA UNING TAHLILY SHAKLLANISH TARIXI. *Science and innovation*, 1(B8), 99-105.
12. Vosiljonov, A. (2022). PRAGMALINGUISTICS AND THE HISTORY OF ITS ANALYTICAL DEVELOPMENT. *Science and Innovation*, 1(8), 99-105.
13. Vosiljonov, A., & Isaqova, X. (2023). EFFECTIVENESS OF MOTHER TONGUE EDUCATION IN THE PRIMARY GRADES. *International journal of advanced research in education, technology and management*, 2(2).